

Received / Geliş
21.07.2017

Article History
Accepted / Kabul
04.08.2017

Available Online / Yayınlanma
15.08.2017

HELPING AND INTERDEPENDENCY IN ISLAM IN URBANIZATION CONTEXT: NEIGHBORHOOD CASE

**ŞEHİRLEŞME BAĞLAMINDA İSLÂM GÖRE YARDIMLAŞMA VE
DAYANIŞMA KOMŞULUK ÖRNEĞİ**

Osman KAYA¹
Hacı ÇİÇEK²

Abstract

Human is a social entity. It is rather difficult for any of its members to live alone if not impossible. People living as a community have reciprocal rights to claim and responsibilities to care for. Neighborhood right constitutes of the ruling sets forming the social life. Neighborhood rights are of the great importance among the rights entitled to Muslims. The subject is supported and constrained with many Holy verses of Quran (Ayah) and Hadith. However, it is difficult to say that Muslims observe those rights and responsibilities properly. Industrialization and urbanization have caused many challenges especially in the modern age. They have caused and contributed into declination in neighborhood relations. Neighbors are very close to each other spatially but too distant in hearts and minds. The mentioned alienation and isolation to society are evaluated to be the results of urbanization as well as negligence of intangible values. To avoid the process worsening both concerned public bodies and non-governmental organizations should care their responsibilities. People residing upstairs and downstairs or opposite may not recognize each other. The present article focuses on the importance of the neighborhood in Islam, challenges caused by urbanization, and offers suggestions.

Keywords: Neighbor, Islam Religion, Ayah, Hadith, Urbanization.

Özet

İnsan sosyal bir varlıktır. Yalnız başına yaşaması imkansız olmasa da çok zordur. Bir arada yaşayan insanların karşılıklı bir takım hak ve ödevleri vardır. Bunlardan bir tanesi de komşu hakkıdır. Komşu hakkı İslâm Din'in önem verdiği en önemli haklardan birisidir. Bu konuda bir çok ayet-i kerime ve hadisi şerif mevcuttur. Ancak Müslümanların bu hakka yeteri derecede riayet ettikleri söylenemez. Özellikle modern çağda sanayileşme ile beraber şehirleşmenin getirdiği bir çok problem meydana gelmiştir. Sanayileşme ve şehirleşme sonucu komşuluk ilişkileri son derece zayıflamıştır. Mekansal olarak birbirlerine çok yakın olmalarına rağmen gönül bağı olarak birbirlerine çok uzaktalar. Yan yana alt alta oturan insanlar birbirlerini tanımıyor birbirlerine yabancıdırlar. Bu yabancılaşma ve yalnızlaşmanın sebinin şehirleşme ile birlikte bazı değerlerin unutulması sonucunda olduğu bir gerçektir. Bunun için gerek devletin ilgili kamu kuruluşlarının ve gerekse, ilgili sivil toplum örgütlerinin üzerine düşeni yapmaları gerekir.. İşte bu makalemizde, şehirleşmenin getirdiği problemler ve İslâm'ın komşuluğa verdiği değer üzerinde duracak ve çözüm önerlerinde bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Komşu, İslâm Dini, Ayet, Hadis, Şehirleşme.

¹ Yrd. Doç. Dr. Osman Kaya Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

² Yrd. Doç. Dr. Hacı Çiçek Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Allah, insanları aile ve toplum halinde yaşama ve tanışma fitratıyla yaratmıştır. Bu hususta Kur'an'da "Ey insanlar Doğrusu biz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık. Ve bir birinizle tanışmanız için kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki, Allah'ın yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok sakınanlarınızdır. Allah bilendir her şeyden haberdar olandır,"³ Hz. Adem ve Havva'dan çoğalan insanlar⁴, yeryüzünde çeşitli renk ve dillerde küçük büyük topluluklar oluşturmuşlardır. Küçükten büyüğe, kabileden milletlere varıncaya kadar farklılık gösteren bu oluşumun temel sebebinin kitlelerin birbirini tanıyıp ve birbirleriyle kaynaşmak olduğu anlaşılmaktadır. Yani soy sop ile övünmek yerine birleşip bütünleşmek öngörülmüştür. Bu sebeple insanların birbirleriyle tanışması neticesinde yardımlaşma ve dayanışma husule gelir.

Ayet-i kerimedeki hitap bütün insanlardır. Çünkü insanlar doğuştan eşit haklara sahiptir. Allah'ın yanında en kıymetli ve muteber kimse, hiç şüphesiz müttaki/Allah'a karşı sorumluluk bilincinde olan Allah'tan korkan ve günahattan sakınandır.

İnsan fitratın medenidir. Topluluk halinde yaşamak, fitratının gereğidir. İnsanın yalnız başına yaşaması imkânsız denecek kadar zordur. İnsan, yalnız başına temel ihtiyaçlarını karşılamaktan da acizdir. Bunun için ortak yaşam alanlarında yaşamaya, çalışmaya, dayanışmaya ve yardımlaşmaya ihtiyaç vardır. Bu sebeple insanların birbirlerine karşı birtakım hak ve vazifeleri bulunmaktadır. İnsan, kendi özel ve tabii haklarını korumakla beraber, hemcinslerinin de hak ve vazifelerini korumakla görevlidir. Zira bir cemiyetin hayatını sürdürebilmesi karşılıklı hakların gözetilmesiyle mümkündür. Hak ve vazife, ayrı ayrı birer kavram olarak telakki edilmekten ziyade bu iki kavram birbirinin mütemmimidir. Şüphesiz herhangi bir hak bir vazifenin karşılığıdır. Nimet külfetin, külfet nimetin karşılığı olduğu gibi. ... Bunlardan birinin yok olması diğerinin de yok olmasını gerektirir.

İslâm'ın hedeflerinden biri de insanlar hakkında iyi düşünmektir, muâşeret kaidelerine riayettir, yardımlaşma ve dayanışmadır. İnsanların en hayırlıları hiç şüphesiz insanlara yardımda bulunanlardır; ihtiyaç sahiplerinin yardımlarına koşanlardır. İslâm'a göre bir insan hiç bir menfaat gözetmeksizin muhtaç olanların yardımına koştuğu takdirde o kimse Allah indinde makbuldür. Zira din yalnız ferdi bir ihtiyaçtan ziyade sosyal bir zarurettir. Çünkü din beşeriyetle doğmuş ve beşeriyetle beraber kıyamete kadar devam edecektir.

İmandan sonra amel ve ibadet gelir. İyi amel yalnız namaz kılmak oruç tutmaktan ibaret değildir. Müminin, nefsini, ailesini, vatanını, milletini ve bütün insanları düşünmesi ve onlara faydalı olması da icap eder. Her şey niyete bağlıdır. Niyetlerin iyi oluşu insanlığı korur; merhamet ve şefkat duygularını geliştirir. İslâm, içtimai vahdeti sağlar. Fakirlere düşkünlere, yardım etmek, müntesibi bulduğumuz İslâm'ın icaplarındandır. Allah, Kur'anda "Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe asla iyiliğe ulaşamazsınız"⁵ buyurmuştur. Hz. Peygamber: "Kendisi için sevdiğini başkaları için de sevmedikçe hiç bir kul hakiki mü'min olamaz"⁶ buyurmuşlardır.

Dinimiz, herkesin kudreti ve takati nispetinde hayır yapmasını emretmiştir. Dinin bu icaplarını yerine getiren bir insan huzur içindedir, rahattır. Namaz ve oruç; gibi ibadetlerimiz bizde dayanışma ve yardımlaşma şuurunun gelişmesini sağlar. Ramazan

³ Hucurat, 49/13.

⁴Nisa, 4/1.

⁵ Al-i İmran, 3/92.

⁶ Buhâri, İmân,7; Muslim, İmân,71-72.

ayında zengin, fakir, kadın, erkek herkesin oruç tutmasının da elbette büyük bir hikmeti vardır. Malum olduğu üzere oruç da namaz gibi bedeni bir ibadettir ve üzerimize farzdır. Allah'ın bu emrini yerine getiren zengin bir kimse açlığın ne olduğunu anlayacak, bu suretle kimsesizlerin, zavallıların yardımına koşacak, ona kucak açacaktır. Yaptığı ibadetle yaratana yalvarıp yakaracak ve şükran borçlarını eda edecektir. Artık daima şefkatli ellerini muhtaçlara uzatacaktır. Her nisap sahibi kadın, erkek ve çocuklar yardıma muhtaç olanlara her yıl Ramazan bayramının birinci günü sabahına kadar bir fıtır sadakası vermekle yükümlüdür. Böylece yardıma muhtaçlara bir nebze yardım etmiş ve mutluluğa ermiş olacaktır.

Ancak günümüz modern hayatında, bu tür yardımlaşma duygularının giderek yok olduğunu görmekteyiz. Özellikle köyden kente göç ederek yerleşen insanlar arasında komşuluk ilişkilerinin azaldığına, insanların yalnızlaştığına, birbirine mesafe bakımından çok yakın olan kişilerin bile birbirlerinden habersiz, ilgisiz birer yabancı gibi davrandıklarına şahit olmaktadır. Oysa gerek fitratımız, gerekse fitrata uygun emirler içeren dinimiz, insanların bu kadar birbirinden habersiz ve lakayt kalmalarını asla hoş görmez.

Biz bu çalışmamızda önce, İslâm'ın yardımlaşma emir ile ilgili ayet ve hadislerden bir kaçını aktaracak, sonra kentselleşme ve getirdiği problemleri ele alacak, daha sonra İslâm'ın dayanışma ve yardımlaşmaya verdiği önemi komşuluk örneği üzerinden aktaracak, sonuçta ise önerilerimizi sunacağız.

I. YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA

İslâm, yardımlaşmaya önem veren bir dindir. Kur'an'dan öğrendiğimiz bu gerçeği, her birimiz günlük hayatımızda da görmekteyiz. İnsanlık tarihi boyunca olduğu gibi bugün de hiçbir toplumda, ortak bir hayat tarzı yoktur ve geleceği paylaşan insanlar aynı düzeyde değildir. Zayıf-güçlüsü, fakiri-zengini, erkeği - kadını ile insan toplulukları hem bir tezat hem bir ahenk meydana getirmektedirler. Tabiatındaki bu başkalık, bu tezat bir hareketin kaynağını oluşturuyor ki buna, "hayat" diyoruz. Yaratılıştan gelen bu farklılıkla hayatın içinde yoğrulmuş insanlar muhakkak birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Pek çok ve değişik konuda zengin fakire, güçlü zayıfa başvurmak zorunda kalmaktadır. Hiç bir zengin, "Benim kimseye ihtiyacım yoktur diyemez. Çünkü servetini çalıştırdığı insanların gücü ile kazanır. "Benim param var, kimi istersem çalıştırırım;" demesi bu gerçeği değiştirmez. Zira, kimi çalıştırıyorsa ona muhtaç oluyor demektir. Ne tarafa bakarsak bakalım bütün sosyal ilişkilerde böyle durumlarla karşılaşırız. Bütün insanların ister istemez bir başkasının gücüne, parasına, fikrine muhtaç olduğunu görürüz. Onun için "Zen merde, civan pire, keman tire muhtaç./ Ebnay-ı beşer, hasılı birbirine muhtaç"⁷ (Yani, kadim erkeğe, genç ihtiyara, yay oka muhtaç kısacası insanlar birbirine muhtaç) demişlerdir. İnsanların böyle birbirine muhtaç olmaları, karşılıklı olarak yardımlaşma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Yardımlaşma, toplum halinde yaşamının doğal bir sonucudur. Hem başkaları ile yaşamak, hem yardıma ihtiyaç duymamak imkânsızdır. Bunun için İslâmiyet yardımlaşmayı, bütün maddî ve manevî hayatımızı kapsayacak şekilde en geniş sınırları ile ele almış ve dinî-ahlâkî bir görev olarak ortaya koymuştur. Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde bu konuya temas edilerek, Müslümanlar yardımlaşmaya teşvik edilmiştir. "Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."⁸ "Öyle bir günden sakının ki o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez. Hiçbir kimseden herhangi bir şefaahat kabul olunmaz, fidye alınmaz. Onlara yardım da

⁷ m.sorularlaislamiyet.com/index.php?okuy=182773

⁸ Fatıha, 1/5.

edilmez.”⁹ “Ama siz, birbirinizi öldüren, içinizden bir kesime karşı kötülük ve zülümde yardımlaşarak; size haram olduğu halde onları yurtlarından çıkarsa size esir olarak geldiklerinde ise, fidye verip kendilerini kurtaran kimselersiniz. Yoksa siz Kitab'ın (Tevrat'ın) bir kısmına inanıp, bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? Artık sizden bunu yapmanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine uğratılırlar. Çünkü Allah yaptıklarından habersiz değildir.”¹⁰ "Bilmez misin ki, göklerin ve yerin hükümlerini Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır:"¹¹ "Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir:"¹² "İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir." ¹³ "Ancak Mü'minler kardeşlerdir"¹⁴

Hiz. Peygamber de, sayısız hadislerinde maddî ve manevî yardımın insan hayatındaki önemini dile getirmiştir.

"Kişi kendi nefsi için istediği şeyi mümin kardeşi için istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz."¹⁵

"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu (düşmanına) teslim etmez. Kim, (mümin) kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir."¹⁶

"Kim Müslüman'ı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarından birinden kurtarır. Kim bir Müslüman'ın kusurunu örterse, Allah da kıyamet günü onun kusurunu örter."¹⁷

"İman etmedikçe cennete giremezsiniz, bir birinizi sevmedikçe de (gerçek anlamda) iman etmiş olamazsınız."¹⁸

"Müslüman, insanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir."¹⁹

"Birbirinize buğz etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin; ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Bir Müslüman'a, üç günden fazla (din) kardeşi ile dargın durmas helal olmaz."²⁰

"Müslüman'ın Müslüman üzerindeki hakkı beştir: Selamı almak, hastayı ziyaret etmek, cenazeye iştirak etmek, davete icabet etmek, aksırana "yerhamukellah" (Allah sana merhamet etsin) demek."²¹

"Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acılamakta ve birbirlerini korumakta bir vucuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğunda, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar."²²

"Kardeşinin uğradığı felaketi sevinçle karşılama! Allah onu rahmetiyle o felaketten kurtarır da seni derde uğratar."²³

⁹ Bakara, 2/48.

¹⁰ Bakara, 2/85.

¹¹ Bakara, 2/107.

¹² Bakara, 2/153.

¹³ Maide, 5/2.

¹⁴ Hucurat, 49/10.

¹⁵Buhârî, *İmân* 7; Muslim, *İmân* 71-72. ¹⁴Buhârî, *Mezalim* 3.

¹⁶ Buhârî, *Mezalim*, 3.

¹⁷ Buhârî, *Mezalim*, 3.

¹⁸Buhârî, *İmân*, 93; Tirmizî, *Sıfatu'l-Kiyame*, 56.

¹⁹ Tirmizî, *İmân*, 12, *Sıfatu'l-Kiyame*, 56; Nesai, *İmân*, 8, 93.

²⁰ Buhârî, *Edeb*, 57.

²¹ Buhârî, *Cenaiz*, 2; Muslim, *Selam*, 4; İbn Mace, *Cenaiz*, 1.

²² Muslim, *Birr* 66; Muslim *Birr*, 65, 67.

²³Tirmizî, *Kiyame* 54.

Allah bana: "Birbirinize karşı öylesine alçak gönüllü olun ki, hiç bir kişi diğerine karşı haddi aşıp zulmetmesin. Yine hiç bir kimse, bir başkasına karşı böbürlenip üstünlük taslamasın diye vahiy etti."²⁴

"Birbirinizle ilginizi kesmeyiniz, sırt dönmeyiniz, kin tutmayrınız ve hased etmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz! Bir Müslüman'ın, din kardeşini üç günden fazla terk edip küs durması helal değildir."²⁵

"Her Müslüman'ın öteki Müslüman'a kanı, ırzı (namusu) ve malı haramdır!"²⁶

Gerek ayetlerde gerekse hadislerden anlaşıldığı kadarıyla İslâm dini, yardımlaşmaya çok önem vermiş ve bunu çok yönlü olarak ele almıştır. Zekat vermekten tatlı söz ve güler yüzle davranmaya kadar her şeyin iyilik kapsamına alındığını düşünürsek, dinimizin yardımlaşma sınırını ne kadar geniş tuttuğunu daha da iyi kavrarız. Özellikle iyilik ve takva üzere yardımlaşmayı yeğ tutarak, kötülük ve düşmanlık üzerine yardımlaşmamayı tavsiye etmektedir.²⁷

Yardım anlayışının özünde fedakarlık vardır. Maldan sevgiye kadar her şeyin bir başkasına verilmesi söz konusudur. Bu verme işi bazen, zekat ve fitrede olduğu gibi mecburi olsa da çoğu zaman tamamen isteğe bağlıdır. Yine zekat belli bir miktarda olduğu halde sadakanın sınırı yoktur; dileyen dilediği kadar verir. Böylece Müslümanlar arasında en geniş manada yardımlaşma yapılır. Bu maddî yardımın dışında, Müslümanlar başkalarına söz ve davranışları ile de iyilik yapmak, onlara sevgi ile bağlanmak zorundadırlar. Bu da onların görevidir. Hiç bir iyilikte bulunamayan bir Müslümanın, eli ve dili ile başkalarına zarar vermemesi bile iyilik (sadaka) sayılmıştır. Öte yandan Müslüman'ı kardeş olarak bilmek, derdiyle dertlenmek, onu yalnız bırakmamak, ihtiyacını karşılamak, kusurlarını örtmek...gibi şeylerin hepsi yardım olarak telakki edilmiştir.

Aşağıda, genişçe anlatılacak şekilde bir yardım anlayışının yaygınlaştırılması fert ve toplum hayatında önemli değişikliklere sebep olacaktır; yardımlaşmanın faydaları hemen hissedilecektir. Bu değişiklikler şöyle sıralanabilir:

1- Yardım yapmakla yoksullar korunmuş olur. Onların maddî ihtiyaçlarının giderilmesi ile fenalık yapmaları önlenir. Çünkü fakirlik ve açlık zayıf karakterli insanları çoğu zaman kötülüğe sürükler; hırsızlık yaptırır; haksızlığa iter.

2- Yardım yapanla, yardım yapılan arasında sevgi ve ülfet doğar. Yardım yapılarak topluma kazandırılan kişiler kin, hased, düşmanlık gibi kötü duygulardan kurtulur, zenginlerin mallarında gözü olmaz. Çünkü onların, fakirin hakkını verdiklerini, dinin emirlerine uyarak en geniş ölçüde de yardım ellerini çevrelerindeki insanlara uzattıklarını bilirler.

3- Hz. Peygamber "Veren el alan elden üstündür."²⁸ buyurmuştur. Böylece Müslümanlara, yardım edilen değil yardım eden kişi olmalarının daha iyi olduğunu bildirmiştir. Sıkıntı ve darlık zamanlarında Müslüman kardeşlerinden yardım, anlayış ve sevgi görenler, sıkıntılarını atlatınca çalışıp kazanmaya, alan el değil veren el olmaya bakacaklardır. Böylece toplumda bir fazilet yarışı başlayacaktır.

4- Zekat, sadaka ve diğer maddî yardımlar, Müslümanların güçlü olmalarında, birlik ve beraberlik içinde bulunmalarında en büyük etken olacaktır. Bir aç ile bir tokun aynı safta sevgi ve kardeşlik duyguları ile yan yana bulunabileceklerini düşünmek biraz

²⁴ Muslim, *Cennet*, 64; Ebu Davud, *Edeb*, 40; İbn Mace, *Zühd*, 16.

²⁵ Buhârî, *Edeb*, 57, 58, 62; Muslim, *Birr*, 23, 24, 28, 30, 32.

²⁶ Muslim, *Birr*, 32.

²⁷ Maide, 5/2.

²⁸ İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l Bari bi Şerhi's Sahih'il Buhârî*, thk. Muhibuddin el-Hatib, Mektebu's Selefîye, 1407, III, 348; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Nasiruddin el-Elbani, Beyrut, 1400, VIII, 83.

zordur. Yardımlaşma zenginler ile fakirler arasında uçurumu kapatacağı gibi, aralarındaki bir sevgi ve saygı bağının kurulmasına da sebep olur.

5- Yardımlaşmanın yaygın olduğu toplumlarda dostluk duyguları güçlü olur; zenginlik ve refah artar, fakirlik azalır, dinimizin hoş görmediği dilencilik ortadan kalkar; hırsızlık ve dolandırıcılık gibi haramların işlenmesi asgari seviyeye iner. Daha bunun gibi bir çok fayda saymak mümkündür. Ancak, komşuluk örneğinde bunun üzerinde biraz daha geniş duracak, şehirleşmenin getirmiş olduğu olumsuzlukların giderilmesi için bazı önerilerde bulunacağız.

II. ŞEHİRLEŞME, DAYANIŞMA VE KOMŞULUK İLİŞKİLER

Şehir ve Şehirleşme, tarihi çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Bir arada yaşama ve diğer insanlarla karşılıklı etkileşim halinde olma duygusu insanın fitratındadır. Bu duygu ve sosyal şartlar, insanların bir arada yaşamalarını, dolayısıyla şehirleşmelerini de beraberinde getirmektedir. Şehrin çok çeşitli tanımları yapılmıştır.

Şehir: “Meslek sahiplerinin çoğunluğunun tarımsal faaliyetlerin dışındaki işlerle meşgul olduğu her yerleşim birimi; sınırlı bir toprak parçasına yoğunca yerleşmiş büyük, heterojen nüfus kitleleri”²⁹ olarak tanımlanmaktadır. M.Weber'e göre ise şehir, “çoğu kere, büyük bir kalabalığın yoğun bir şekilde yerleştiği ve sakinlerinin birbirleriyle karşılıklı kişisel tanışıklıklarının olmadığı kadar geniş bir koloni oluşturdukları bir alan olarak kabul edilmiştir.”³⁰

Şehirleşme, sosyal bir olgudur. Tarih boyunca dünyanın hemen her yerinde büyük-küçük şehirler kurulmuştur. Son yüzyıla kadar insanlığın büyük çoğunluğu köy ve kırsal alanda ve tarıma bağlı olarak hayatını devam ettirmiştir. Ancak batı dünyasında, özellikle Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte sanayileşme ve şehirleşme hız kazanmıştır. Bu süreç Batı toplumları üzerinde etkili olduğu gibi, dünyanın diğer milletleri üzerinde de artan bir hızla etkili olmaktadır.

Şehirleşme süreci komşuluk ilişkileri üzerinde de olumsuz yönde etkili olmakta, komşuların birbirlerinden habersiz bir şekilde yaşamaları sonucunu doğurmaktadır. Ancak bu durum bütünüyle böyledir demek, aşırı bir genelleme olur. Yaşanan ve tecrübe edilen sosyal gerçeklik, şehirleşme sürecinde komşuluk ilişkilerinin önemli ölçüde zayıfladığını göstermektedir. Yüz hanelik bir köyde insanlar sadece birbirlerini ve yek diğerinin çocuklarını değil, neredeyse neredeyse birbirlerinin hayvanlarını bile tanırken; şehirde yüz dairelik bir sitenin insanların birbirlerini tanımamaları bir vakıdır. Komşuların birbirleriyle yakınlaşma ve dayanışmalarında İslâm dininin ortaya koyduğu temel prensipler ve Hz. Peygamber'in uygulamaları çok önemlidir. Bizzat Kur'ani Kerimde yakın ve uzak komşu tanımlaması yapılarak onlara iyilikte bulunulması tavsiye edilmiştir.³¹ Hz. Peygamber de, gerek söz gerekse uygulamalarıyla komşuluk ilişkilerine büyük önem vermiştir. O'nun ortaya koyduğu komşuluk örneği bugün de anlamlılığını ve gerekliliğini sürdürmektedir. Hatta komşuluk ilişkilerinin sağlam bir temele oturması anlamında O'nun söz, fiil ve takrirlerine büyük ölçüde ihtiyaç vardır.³²

Dünyada şehirleşme süreci hızlı bir şekilde ve geriye döndürülemez bir boyutta devam etmektedir. Özellikle sanayileşme çabaları bu süreci daha da arttırmaktadır.

Çünkü tarım ürünleri ve toprağa bağlı yaşamak artık artan nüfusa yeterli gelmemektedir. Bundan dolayı insanlar yeni iş imkânları bulabilmek için sanayi bölgelerine ve şehirlere yönelmektedir. Zira sanayi bölgelerinde ve şehirlere iş imkânı

²⁹ Don Martindale, "Şehir Kurami" *Şehir ve Cemiyet*, Haz. A. Aydoğan iz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s, 57.

³⁰ Martindale "Önsöz" Max Weber, *Şehir* çev. M. Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul, 2000, s, 54.

³¹ Nisa,4/36.

³² Ali Akdoğan, *Şehirleşme Sürecinde Komşuluk İlişkileri ve İslâm*, *Diyanet İlmî Dergi*, c, 45 sayı; 3, s, 104.

köylere ve kırsal alanlara göre daha fazladır. İnsanların, şehirlere yönelmelerinin başka sebepleri de bulunmaktadır. Sağlık, eğitim ve daha fazla konforlu hayat yaşayabilmek için şehirler tercih edilmektedir.

İnsanlar arasında sosyal, kültürel, ekonomik ve diğer açılardan farklılıklar bulunmaktadır. Bu anlamda her kes kendi imkânlarına göre bir hayat yaşamaktadır. Ama insanların genel hedefi şehrin sunduğu imkânlardan en üst düzeyde faydalanabilmektir. Şehir hayatında insanlar mekânsal anlamda birbirlerine yakın olsalar da, sosyal ve kültürel anlamda o derece yakın bir hayat yaşamamaktadırlar. En genel anlamda şehir hayatında ben duygusu, köy hayatında ise biz duygusu sosyal hayata yön vermektedir. Ben duygusunun geçerli olduğu bir ortamda insanların birbirlerine yakın olmaları düşünülmemektedir. Çünkü insanlar genelde kendi bireysel menfaatleri çerçevesinde tutum ve davranışlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla böyle bir ortamda paylaşma, yardımlaşma ve dayanışma duyguları zayıf kalmaktadır. Oysaki, biz duygusunun etkili olduğu sosyal ortamlarda insanlar paylaşmaya, dayanışmaya ve yardımlaşmaya daha açık bir yapıda bulunmaktadırlar. Sosyal hayatta aile içi etkileşimden sonra en önemli etkileşim ve iletişim komşularla olmaktadır. İnsan açısından hayat, aile, komşular ve toplumun diğer fertleriyle kurulacak iyi ilişkilerle anlamlı olmaktadır. Bundan dolayı hayatın anlamlılığında iyi komşuluk ilişkileri büyük önem taşımaktadır.

Şehirleşme süreciyle toplumun diğer bireyleriyle olduğu gibi komşularla da ilişkiler önemli ölçüde zayıflamakta ve azalmaktadır. Oysa şehrin bunaltıcı sosyal ortamında aileler arasında kurulacak sıcak ve samimi ilişkiler, söz konusu sosyal ortamın genişlemesine ve açılmasına imkân sağlanacaktır. Bir başka ifadeyle daralan ve sıkışan sosyal ortam, komşuluk ilişkileriyle yeni bir canlılık ve ivme kazanacaktır. Zaten aileler, apartman ve site yaşamlarında kendi dairelerine kapanmış içeriye açık, dışarıya kapalı bir ortamda yaşamaktadırlar. Komşuluk ilişkilerinin zayıf olması bu daralmayı daha da artırmaktadır. Ama komşular arasında kurulan bir yakınlaşma ve sıcaklık, ailelere bir nefes alma, hayatı paylaşma ve rahatlık sağlamaktadır. Bu bağlamda şehir hayatında gecekondulu mahallelerinde yaşayanlar, apartman hayatına geçtiklerinde belli bir zorluğu yaşamaktadırlar. Çünkü gecekondulu yaşamının sosyal ortamına alışık olduklarından apartman ve site yaşamı onları sıkıkmaktadır. İnsanlar ve komşular arası ilgisizliğin ve iletişimsizliğin aşılması açısından sosyal, kültürel, milli ve manevî değerlere büyük ölçüde ihtiyaç vardır. Her şeyden önce insan, diğer insanlarla insan olma anlamında hangi ırktan, hangi milletten ve hangi dinden olursa olsun tanışmaya ve kaynaşmaya muhtaç bir varlıktır. Bu çerçevede İslâm'ın insana ve komşuya verdiği değer ve önem büyük anlam ifade etmektedir.³³

Şehirleşme, sosyal bir gerçeklik olarak tarihin başlangıcından günümüze artarak devam etmektedir. Sanayileşme öncesi dönemlerde kırsal kesimde yaşayanların oranı, şehirde yaşayanların oranından daha fazladır. Zira sanayileşme öncesi dönemlerde şehir hayatı bu günkü gibi imkânlara sahip olmamakla beraber, o dönemlerde de şehirli olmak bir ayrıcalık ve farklılık olarak algılanmıştır. Ancak şartlar insanı toprağa ve onun gelirine daha fazla bağladığından nüfus yoğunluğu kırsalda artırmıştır. Tarihin akışı ve ilerleyen zaman içerisinde özellikle Batı Dünyasında yaşanan sanayileşmeyle şehirleşme süreci hızlanmıştır. Bu süreçte tarıma bağlılık ve tarım gelirlerinin oranı her geçen gün azalırken, sanayileşme ve sanayi ürünlerinin geliri ise artış göstermiştir. Zira önceki dönemlerde insanlar tarım alanında ürettikleri ürünleri, yetiştirdikleri hayvanları ve küçük çapta ortaya koydukları ticaret mallarını satmak için şehirlere gelmişlerdir. ancak sanayileşme süreciyle birlikte şehirler bir çekim ve cazibe alanı olmuştur. Çünkü üretim tesisleri ve fabrikalar daha çok şehir merkezlerinde kurulmuş veya fabrikaların kuruldukları alanlar insanların yerleşim

³³ A. Aydoğan a.g. mk, s,1 05.

alanları haline gelmiştir. Sanayileşme öncesi dönemde insanlar tarım faaliyetlerini daha çok el emeği ve beden gücüyle yapmaktaydılar. Tarım faaliyetlerinin sanayide üretilen modern tekniklerle yapılması insan gücüne olan ihtiyacı da azaltmıştır. Buna nüfus artışı da eklenince kırsal kesim artık bir geçim ve yaşama alanı olma özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Buna paralel olarak sanayinin gelişmesi, yeni şehirlerin kurulmasına ve mevcut şehirlerin daha da kalabalıklaşmasına neden olmuştur. Öyle ki şehirleşme 19. ve 20. yüzyıllarda başta Batı olmak üzere dünyanın hemen her yerinde dönüşü olmayan bir sürece girmiştir. Bu anlamda bu gün dünyada nüfusu 10 milyonun üzerinde pek çok şehir bulunmaktadır. Ülkemizde de başta İstanbul olmak üzere hızlı bir şehirleşme süreci yaşanmaktadır.³⁴

Köy ve şehir ayrımı öteden beri var olagelmıştır. Bu farklılık önceki dönemlerde daha belirgin bir şekilde yaşanmıştır. Söz konusu farklılık hem maddî hem de manevî açıdan düşünülebilir. Öyle ki köyün imkânları ile şehrin imkânları hiçbir zaman bir ve aynı olmamıştır. Bu, durum bu gün de geçerlidir. Zira şehrin insana sağladığı maddî imkânlar köye göre daha fazladır. Yaşanan tarihi süreçte de bunun böyle olduğu görülmektedir. Hatta İbn Haldun, bedevi toplumlarla hadari toplumlar arasında daima bir çekişmenin olduğunu belirtmektedir. Çünkü, bedevi toplumlarda yaşayanlar, hadari toplumda yaşayanlara imrenmekte ve şehirli olmaya çahşmaktadırlar. Her ne kadar bedevi toplumun bir takım özellikleri olsa da özlenen ve elde edilmek istenen, şehirli toplum bireyi olmaktır.³⁵

Geçmiş dönemlerle, günümüz mukayese edildiğinde köy nüfusunun her geçen gün azaldığı ve şehirlerin nüfusunun ise arttığı görülmektedir. Ülkemiz açısından da durum böyledir. Örneğin, 1927'de şehir nüfusu % 24,2, kır nüfusu % 75,8³⁶ iken 2013'de bu oran şehirde %77,3 kırdaki ise %22, olarak gerçekleşmiştir.³⁷ Yani, 90 yılda şehir nüfusu ciddi bir oranda artarken, kırsal kesim nüfusu aynı oranda azalmıştır. Kır nüfusunun doğurganlık oranı şehir nüfusundan daha fazla olduğu halde, oran olarak azalması kırdan şehirlere doğru göç olgusunun varlığını gösterir. Türkiye'de iç göçler 1950 yılına kadar fazla etkili olmamış ve kır şehir nüfus oranlarında önemli bir değişiklik görülmemiştir. Ancak 1950' den itibaren, ulaşım ağının gelerek kırsal alanlara kadar ulaşmasına ve sanayileşmenin artmasına bağlı olarak artış göstermiştir. Bunun sonucunda, kırsal nüfus oran olarak devamlı azalma, şehir nüfusu da devamlı artma göstermiştir.

Şehirleşme sürecinde bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz, insanlar arasında gerçekleşen sosyal ilişkiler ve bunun hayata yansımalarıdır. Köy hayatında insanlar arasında biz duygusuna dayalı samimi ilişkiler bulunmaktadır. İnsanlar arasında yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik duyguları güçlüdür. Çünkü insanlar genelde aynı soydan gelmekte ya da yakın akrabalık bağlarına sahiptirler. Böyle ortamlarda sahip olunan kültürel özellikler de benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla hem kan, hem de kültür bağına dayalı benzerlik köy ortamındaki yaşamı biz duygusu çerçevesinde şekillendirmektedir. Bu benzerlik ve ortak noktalar, insanlar arasında birleşmeyi, bütünleşmeyi ve paylaşmayı artırmaktadır. Bu bağın güçlülüğü, sosyal ilişkileri o oranda geliştirmekte ve kuvvetlendirmektedir. Buna bağlı olarak da insanlar birbirlerine yabancılaşmamakta ve diğerini öteki olarak görmemektedir. Öyle ki mutluluklar ve sıkıntılar ortaklaşa paylaşılmakta ve hayat, diğer insanlarla beraber yaşamaya çalışılmaktadır. Köylerde imece olarak bilinen ortaklaşa iş yapma usulu buna örnek verilebilir. Köyde imece usulüne göre, işler sıraya konularak yapılmaya çahşılır. Böylelikle hiç kimsenin işi geriye kalmamış, hepsi sırasıyla ve elbirliğiyle yapılmış olur. Bunun sağlanabilmesi için insanların her şeyden önce gönül

³⁴ Aydoğan, a.g.mk, s, 106.

³⁵ İbn-i Haldun, *Mukaddime*, çev.: H. Kendir, Yeni Safak Kültür Armağanı, İstanbul, 2004, I, 161-162.

³⁶ www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=106612

³⁷ www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844

birliklerinin olması gerekmektedir. Bu gönül biliğini sağlayan da insanlar arasındaki ortak duygu ve düşüncelerdir.

Buna karşılık şehirde çok kalabalık bir nüfus yaşamaktadır. Bunların bütünüyle birbirlerini tanımaları oldukça zordur. Sınırlı sayıda insan tanıma ve onlarla iletişimde bulunma söz konusudur. İnsanlar, tanımadıkları bu kişilerle çok farklı şekil ve boyutlarda ilişki ve etkileşimde bulunabilirler. Bu anlamda özellikle büyük şehir hayatında insanlar birbirlerine yabancıdırlar. Büyük şehirde yaşayan insan, aynı zamanda bir yalnızlık ve yabancılaşma hissi de duymaktadır. Çünkü akraba ve tanıdıklarının sayısı oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla mutlulukları ve üzüntüleri ya kendi başına yaşamakta ya da sınırlı sayıdaki çevresiyle paylaşmaktadır. Halbuki, psiko-sosyal açıdan insan, hayatı diğer insanlarla beraber yaşamak ve paylaşmak ihtiyacı duymaktadır. Aynı zamanda insan akraba, dost ve tanışıklarının yanında hem kendini güvende hissetmekte hem de mutlu olmaktadır. Sözü edilen bu güven ortamı ve mutluluk bu gün büyük şehirlerde yaşayan insanların ciddi bir sorunudur. Zaten ülkemizde bile büyük şehirlerde yaşanan, kapkaç, dolandırıcılık ve hırsızlık gibi toplumu tedirgin eden sorunların arka planında büyük ölçüde bu boşluk bulunmaktadır. Yaşanan bu kötü örnekler şehirde insanların bir güvensizlik içerisine girmelerine ve birbirlerine karşı mesafeli durmalarına sebep olmaktadır. Bu da toplumda biz duygusu yerine ben duygusunu etkin hale getirmektedir.³⁸

III. İSLÂM DİNİN KOMŞULUK İLİŞKİLERİNE VERDİĞİ ÖNEM

Ailemiz dışında kendileriyle en çok karşılaştığımız, kendilerine en çok ihtiyaç duyduğumuz kimseler komşularımızdır. Evimizden uzak bir yerde bulunsak ve ev halkımızın başına bir sıkıntılı durum gelse acaba komşumuz mu daha önce olaya müdahale eder yoksa kendimiz mi ederiz? Elbette ki komşularımız.... Ancak, değişen dünyamızda komşuluk ilişkilerimiz farklılaşmıştır.

Komşu: Ev, iş yeri, arazi köy, şehir, ülke bakımından yakın olan, yan yana veya çok yakın olanların birbirlerine göre aldıkları ad. Çok yakın olan, mücavir³⁹alamlarına gelir. Türkçedeki komşu teriminin karşılığı olan Arapçadaki “Câr” kelimesi, “yakın olma, yakınlık” anlamındaki civar ve mücavere mastarlarından isim olup genellikle birbirine yakın meskenlerde yaşayan kişilerin ve ailelerin her birini ifade eder. Ayrıca aralarında meslek, iş yeri, arazi vb.yönlerden yakınlık bulunanlar hakkında da kullanılmaktadır.⁴⁰ Ayrıca, komşu tabiri, hiç bir ayırım yapılmadan, Müslüman-kafir, abid-fasık, dost-düşman, yerli-misafir, iyi-kötü, yakınızak bütün komşuları içine alır.⁴¹

Hayatın devamlılığı ve sosyal hayat açısından komşularla olan ilişkiler, insan ve toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Özellikle şehir hayatında komşuların birbirleriyle, yakın ilişkileri olmasa da zorunlu ilişkileri bulunmaktadır. Yani komşuluğa dayalı ilişki hayatın kaçınılmaz bir boyutunu oluşturmaktadır. O nedenle insanlar komşularıyla bir şekilde etkileşimde ve ilişkide bulunmak durumundadırlar. Bütün bunlardan dolayıdır ki, kültürümüzde yer alan “Ev alma, komşu al”; “Komşu, komşunun külüne muhtaçtır”; “Komşuda pişer, bize de düşer.” ifadeleri, komşuluk ilişkilerinin ve hukukunun anlam ve önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İslâm’ın komşuluğa büyük önem verdiği, onlarla yakın ilişkiler kurmayı tavsiye ettiği görülmektedir. İslâm dini bağlamında bakıldığında, her şeyden önce Kur'an-ı Kerimde,

³⁸ Orhan Türkdoğan, *Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler*, Timaş Yay, İstanbul,1996,s.108; A. Aydoğan, a.g.m, s,108-109

³⁹ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, iz Yayıncılık, İstanbul, 1996, Komşu Maddesi; Şamil Ansiklopedisi, Komşu Md.

⁴⁰ *Kur'an Yolu Meal Tefsir*, DİB. Yayınları, II, 49.

⁴¹ *Tecrid-i Sarih Tercümesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1980, XII, 130, 1979 nolu hadis Şerhi.

“Allah'a kulluk edin, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve elinizin altında bulunan kimselere iyilik edin. Allah kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez”⁴² tavsiyesinde bulunmaktadır. Bu tavsiye komşuluğun anlam ve önemini ortaya koyduğu gibi, onun yakınlığını ve uzaklığını bir anlamda belirlemektedir. Bu Kur'anın anlamda komşuluğu sınırlayan değil, genişleyen bir boyutta değerlendirdiği görülmektedir. Yine burada dikkat çeken bir husus, yakın ve uzak komşulara iyilik yapılmasıdır. Bir başka ifade ile komşuluk ilişkilerinin iyilik yapma, yardımcı olma düşüncesi ve davranışları çerçevesinde sürdürülmesidir. Bu düşünce aslında komşuluk ilişkilerinde temel bir yaklaşımı da belirlemektedir. Komşuların birbirlerine yardımcı düşüncesi ile hareket etmeleri ve ilişkilerini bu düşünce temeline dayandırmaları hem dostluğun ve komşuluğun gelişmesine, hem de var olan sorunların azalmasına imkân sağlamaktadır.

Kur'an, iyilik yapılması gerekenler arasında komşuları da saymaktadır. Öyle ki, ayette birinci olarak Allah'a ibadet ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayıp ihlas ile kulluk etmek; ikincisi, anaya babaya ihsan ile muamele etmek; üçüncüsü, akrabaya iyilik; dördüncüsü, yetimlere iyilik; beşincisi fakir-fukaraya iyilik; altıncısı, yakın komşuya iyilik ki, evi yakın olur veya akrabadan bulunur; yedincisi, uzak komşuya iyilik ki ya evi uzak olur veya akrabadan olmaz veya gayrimüslim bulunur.⁴³ Kur'an-ı Kerim, iyilik yapılacaklar arasında komşuları saymış, ancak komşunun Müslüman ya da gayrimüslim olması şeklinde bir ayırımı girmemiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki her halukârda komşuya iyilik yapılması tavsiye edilmektedir.

Ancak Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre, komşunun Müslüman, akraba ya da gayrimüslim olmasına göre hakları derecelere ayrılmaktadır. Hadiste ifade edildiğine göre üç türlü komşu vardır: Üç hakkı olan komşu, iki hakkı olan komşu ve bir hakkı olan komşu. Akraba olan Müslüman komşunun, komşuluk hakkı, akrabalık hakkı ve Müslümanlık hakkı olmak üzere üç; akraba olmayan komşunun, Müslümanlık hakkı ve komşuluk hakkı olmak üzere iki; gayrimüslim olan komşunun da komşuluk hakkı olmak üzere bir hakkı vardır.⁴⁴

Müfessirler, ayetteki komşu kavramı hakkında değişik yorumlar aktarmışlardır. Mesela Evzai'nin, bir evin farklı yönlerinde bulunan kırkar evi o eve komşu saydığı belirtilir. Hz. Ali çevrede “sesi işitilenlerin” komşu olduğu görüşünü aktarırken, Hz. Aişe de her taraftan kırk evin komşu olduğunu ve bunların komşuluk hakkına sahip bulduklarını bildirmiştir.⁴⁵ Yaygın yoruma göre ise, Ayet'te geçen “yakın komşu” ile evleri en yakında bulunan komşular, “uzak komşu” ile de nispeten daha uzakta oturan komşular kastedilmiştir. Bir başka yoruma göre ise birincisiyle, akrabalık bağı bulunan, ikincisiyle akraba olmayan komşuların veya birincisiyle Müslüman, ikincisiyle gayrimüslim komşuların kastedildiği belirtilmiştir. Kurtubî, bu son yorumu da sahih bir yorum olarak değerlendirir; ayrıca İbn Abbas, “yakın komşu akrabalık bağı olandır, Uzak komşu ise, akrabalık bağı olmayandır”.⁴⁶ İkrime, Mücahid, Dahhak, Zeyd b. Eslem Mukatil, Katade' ye göre ise, yakın komşu Müslüman olandır, uzak komşu ise Yahudi ve Hristiyan olandır. İbn Mesud, yakın komşu kişinin eşidir, Mücahid ise, uzak komşudan maksat yol arkadaşadır⁴⁷. Sahibu'l Cenbi, yakın arkadaştan kasıt; başkasıyla arasındaki sohbet ve arkadaşlık manasında olduğu kişi

⁴² Nisa,4/36.

⁴³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, Cilt.2, ts., s.1354-1355.

⁴⁴ İbni Hacer, *Fethu'l-bari*, X, 456; İmadu'd Din Ebu'l Fida İbn Kesir, *Tefsir*,1,495; İmam-ı Nevevi, *Riyazu's Salihin Tercüme ve Şerhi*, Erkam Yayınları, İstanbul Trs.,II,394-395; Elmalılı Hamdi, a.g.e.,II,1355.

⁴⁵ *Kur'an Yolu Meal Tefsir*, DİB. Yayınları, II, 49.

⁴⁶ İbn Kesir, İsmail b. Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l-Azim*, Beyrut, 1982, I, 494.

⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsir*,I,494

veya bazılarına göre kişinin eşidir.⁴⁸ Yakın arkadaştan maksat, kişinin hanımı, yol arkadaşı, beraber ilim gördüğü arkadaşı veya ortak yönü olan aynı mecliste olan kişidir. Ayette Yolda veya herhangi bir zamanda birlikte olduğu kişi olarak belirtiliyor bunlara da iyilik etmek gerektiği vurgulanıyor.⁴⁹ Ayette cemiyet düzeni, bu düzenin harcı durumundaki yapıcı sosyal ilişkiler, yakından uzağa doğru insanlara iyi davranmak, maddî ve manevî yardımda bulunmak, bunları gösteriş için değil, sırf Allah rızası için yapmak ve böylece cemiyet halinde dünya hayatını yaşarken de bir olan Allah'a kulluğu gerçekleştirmek tavsiye ve teşvik edilmektedir.

Ayrıca ayetteki “ihsan” kelimesinin, yerine göre komşunun mutluluğunu ve kederini paylaşma, birlikte dostça yaşama, komşuya eziyet etmeme ve onu himaye etme gibi erdemli davranışları içerdiğini belirtilir. Sosyal hayatın aileden sonraki halkasını komşular oluşturduğundan her din ve kültürde komşuluk ilişkileriyle ilgili kurallar bulunur. İslâmî kaynaklarda komşu hakları geniş olarak kul hakları (hukuk-ı ibad) veya insan hakları (hukukî ademiyin) denilen haklar çerevesinde ele alınır, Bu haklarla ilgili buyruk ve yasaklar komşuluk ilişkilerini de bağlar. Ayrıca özel olarak komşuluk haklarına da yer verilir.⁵⁰

Komşular bazen bir akraba gibi birbiriyle içli dışlı oldukları için güzel geçinmeleri, birbiri hakkında iyi şeyler düşünüp mutlu olmalarını istemeleri, mallarının ve canlarının zarar görmemesi için gayret etmeleri, komşusu hatalı bir iş yapmaya kalktığı anda veya bir konuda komşusunun görüşünü almak istediğinde ona doğru yolu göstermeleri başlıca komşuluk haklarıdır. Buna ilave olarak zaman zaman birbirlerine hediye göndermeleri, karşılaştıkları zaman birbirinin yüzüne gülüp selamlaşmaları, yardıma çağırdıkları zaman hemen gitmeleri gibi iyi komşuluk esaslarını saymak mümkündür.

İnsanlık tarihi boyunca daima bir olgu ve süreç olarak yaşanan komşuluk ilişkileri, toplumların yapılarına göre farklılıklar göstermektedir. Ama bilinen bir husus, iyi komşuluk ilişkilerine dayalı olarak geliştirilen münasebetler, sonuç olarak da huzurlu ve güvenli komşuluk ilişkilerini meydana getirmiştir. İslâm düşüncesinin de vermek ve geliştirmek istediği, diğer alanlarda olduğu gibi, komşuluk ilişkileri alanında da yaşanabilir bir sosyal ortamın ortaya çıkması şeklindedir. Zaten Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu temel esaslar da bu düşünce çerevesindedir. Hz. Peygamber'in hayatı komşuluk ilişkileri bağlamında incelendiğinde, onun komşularına karşı duyarlı ve ilgili olduğu, komşularının hal ve durumlarını yakından takip ettiği, mutluluk ve sıkıntılarını paylaşmaya çalıştığı açıkça görülmektedir. Bu anlamda Hz. Peygamber, bütün insanlığa örnek olduğu gibi, özellikle Müslümanlar açısından mutlak manada örneklik oluşturmaktadır. Bugün yalnızlaşan ve birbirlerine yabancılaşan insanlığın, söz konusu yalnızlığının ve yabancılaşmasının aşılmasında O'nun ortaya koyduğu komşuluk ilişkileri ve sözleri bir kurtuluş reçetesi olarak insanlığın önünde durmaktadır.⁵¹

Hız. Peygamberin “Cebrail durmadan bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye ederdi. Bu sıkı tavsiyeden, komşuyu komşuya mirasçı kılacağımı zannettim.”⁵² şeklinde buyurmaktadır. Yine bu çerçevede Hz. Peygamber, şöyle buyurmaktadır: “Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz” diye buyurunca, Sahabiler: Kim iman etmiş olmaz, ya Resulallah diye sordular. “Yapacağı fenalıklardan

⁴⁸ İzzet Derveze ,*et-Tefsiru'l Hadis*,çev, Mustafa Altınkaya, Ekin Yayınları, İstanbul,1997,VI,128; Süleyman Ateş, *Kur'an-i Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuk Yayınları,İstanbul,1995,II,128.

⁴⁹ Said Havva, *el-Esas Fi't Tefsir*, çev. Beşir Eryarsoy, Harun Ünal, Şamil Yayınları, İstanbul,1989, III,121; Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, çev. Kurul, İnsan Yayınları, Yeni Şafak Kültür Hediyesi, İstanbul, 1996, I, 360.

⁵⁰ *Kur'an Yolu Meal Tefsir*, DİB. Yayınları,II, 49.

⁵¹ Aydoğan, *a.g.mk*, 115.

⁵² Buhari, *Edeb*, 28.

komşusu güven içinde olmayan kimse!" diye buyurdu.⁵³ Bir başka uyarı ise "Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse cennete giremez."⁵⁴ buyurmaktadır.

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusuna iyilik etsin."⁵⁵

"Allah katında arkadaşların hayırlısı, arkadaşına faydalı olandır yine Allah katında komşuların hayırlısı, komşusuna faydalı olandır."⁵⁶ Komşumuza rahatsızlık vermemek, komşumuza ikramda bulunmak Hz. Peygamberin tavsiyeleridir.

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusunu rahatsız etmesin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin Allah'a ve ahirette gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun."⁵⁷

Hz. Peygamber'in Ebu Zer'e, "Ey Eba Zer! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy ve komşularını gözet!"⁵⁸ Bu hadiste yemeklerin en sadesi olan çorbadan bahsedilmesi mecazdır. Hiçbir şeyin olmasa da sadece çorban bulunsa bile, komşularına ondan da bir pay ayır, demek istenmiştir. Varlıklı kimseler, evlerinde sık sık yendiği haldefakirlerin tadamayacağı güzel yiyecekleri onlara ikram etmekle, Allah'ın lütfettiği zenginliğe en güzel şekilde şükretmiş olurlar. "Çorbaya su katma" ifadesinde ince bir mana daha vardır. Çorbaya su katıldığı zaman, yemeğin tadı ve nefaseti büyük ölçüde kaybolur.

Efendimiz bu sözüyle, etrafındaki yoksulların karnı aç iken senin ağız tadı, damak zevki araman uygun olmaz. Sen zevk peşinde koşacak adam değilsin. Sen Mü'minsin. Açları, yoksulları gözeteceksin, komşun aç iken tok yatamazsın demek istemiştir.⁵⁹

Komşuluk hukukuna son derece bağlı olmaya çalışan Hz. Aişe, iki komşusundan hangisine öncelikle hediye vermesi gerektiğini Hz. Peygamber'e sormuş, o da, "Kapına daha yakın olana ver!"⁶⁰ şeklinde buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber'in "Komşusu açiken tok olarak yatan gerçek mü'min olamaz"⁶¹ ifadesi, din, dil, ırk vb. farkı gözetmeksizin bütün insanlığı kuşatan bir düşüncüyü temel almaktadır. Gerçekten insanların herhangi bir ayırım yapmaksızın komşularını düşünmeleri, onlarla yakından ilgilenmeleri açısından Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri büyük önem taşımaktadır. Bu durum aynı zamanda hayatın bütün insanlar arasında paylaşmaya, yardımlaşmaya ve dayanışmaya yönelik yaşanması açısından da manidar bir durumdur.

Bugün bunalan, yalnız kalan ve soyutlanan insanların ve ailelerin bunalımlarının yalnızlıklarının ve tecrit edilme duygularının aşılması açısından Hz. Peygamberin örnekliği önemli bir açılım sağlamaktadır. Onun ortaya koyduğu düşünce ve davranışlar, dışlama yerine kapsama, ayırma yerine bütünleştirme, yoksulluk ve yalnızlık yerine, varlıklı kılma ve birlikte yaşama anlamına gelmektedir.

Hz. Peygamberin buyurduğu bu hadislerde dikkat edilecek komşuluk hakkına riayet etmenin imanın bir gereği olduğu ve komşusu tarafından güvenilir olmayanların cennete girememe diye bir tehlikeyle yüz yüze oldukları vurgulanmaktadır. Bu sebeple

⁵³ Buhari, *Edeb*, 29.

⁵⁴ Müslim, *İmân*, 73.

⁵⁵ Muslim, *İmân*, 77.

⁵⁶ Tirmizi, *Birr*, 28.

⁵⁷ Buhari, *Edeb*, 31.

⁵⁸ Muslim, *Birr*, 142; İbn Mace, *Etime*, 58; Darimi, *Etime*, 37.

⁵⁹ *Riyazu's Salihin Tercüme ve Şerhi*, Erkam Yayınları, II, 396-397.

⁶⁰ Buhari, *Edeb*, 32.

⁶¹ 59 Buhari, Muhammed b. İsmail, *Edebu'l Müfred, La Yeşbe'u Dune Carihi*, s. 28, Mısır, 2003, Hadis No: 112; Hakim, *el-Müstedrek*, II, 15 ; ayrıca benzer bir mana için bkz. İbn Hanbel, *elMüsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, I, 55.

bugün ihmal ettiğimiz komşuluk ilişkilerimizi imanımızın kâmil olması ve cennete girebilme noktasında kendi menfaatimiz açısından yeniden ele almamızda fayda vardı.

Komşuluk ilişkileri bağlamında sahabenin ortaya koyduğu tutum, hem Müslümanlar hem de günümüz insanlığı açısından dikkate değer bir anlam ve boyut taşımaktadır. Bu çerçevede yaşanan aşağıdaki örnekler, sahabenin komşuluk ilişkilerine verdiği önemi ve değeri göstermektedir.

Sahabeden birisine bir koyun başı ikram ediliyor. O sahabe de, falan kardeşimiz ve ailesi buna bizden daha fazla muhtaçtır, diyerek ona gönderiyor. Ancak komşusu da, kendisinden daha fazla ihtiyaç içerisinde olduğunu düşündüğü bir başka komşusuna gönderiyor, böylece koyun başı yedi aileye gittikten sonra tekrar, en baştaki aileye geri dönüyor.⁶²

Yine sahabeden Abdullah b. Amr'ın sergilemiş olduğu şu tutumu da çok manidardır. O bir koyun kesmiş ve ailesine, “Yahudi komşumuza verildi mi? Yahudi komşumuza verildi mi?” diye telaşla soruyor ve “Ben Hz. Peygamberden şöyle işittim” diyerek, Cebrail'in Hz. Peygambere sürekli komşuyu tavsiye ettiği hadisini naklediyor.⁶³ Bugün farklı din, dil, ırk ve kültürlerden olan insanların aynı mekânlarda birlikte yaşamaları hatta birbirlerinin komşuluk haklarına riayet etmeleri açısından yukarıdaki tutum bir örnek olarak düşünülebilir. Bu aynı zamanda Müslümanların, Müslüman olmayanlara karşı tutum ve davranışlarını belirlemelerine de güzel bir örnektir.

Bu örnekler komşuluk ilişkileri ve yardımlaşma konusunda, derin anlamlar içermektedir. Günümüz komşuluk ilişkileri çerçevesinde düşünüldüğünde söz konusu tutum ve davranışlardan önemli ölçüde uzaklaşıldığı açıkça görülmektedir. Modernleşme ve yeni yaşam biçimleri, insanları birbirlerinden uzaklaştırdığı gibi, yardımlaşma ve paylaşma duygularını da önemli ölçüde zayıflatmıştır. Halbuki İslâm düşüncesinde yardımlaşma ve dayanışma, insan ve toplumun temel bir yaklaşımı olarak tavsiye edilmektedir. Bu tutum ve davranıştan farklı bir düşünce ve uygulama ise ciddi anlamda eleştirilmektedir. Hatta yardımlaşma ve dayanışma konusunda en ufak şeyleri bile vermektan çekinenler Kur'an-ı Kerim'de “Yazıklar olsun onlara!” şeklinde kınanmaktadır. Öyle ki ayette “Şu namaz kılanların vay haline ki, onlar namazlarında yanılmaktadırlar. Onlar gösteriş için ibadet yaparlar. En ufak bir yardımı esirgerler”⁶⁴ şeklinde buyurulmaktadır.

Ayet ve hadislerde de görüldüğü üzere, İslâm düşüncesinde komşuluk ilişkilerine büyük önem verilmektedir. Öyle ki hayatın anlamı ve değeri, diğer insanlarla kurulan sağlıklı ilişkilerle gelişmektedir. Bu ilişkilerin kurulması ve geliştirilebilmesi açısından da her şeyden önce insanların düşünce anlamında belli bir zihniyete sahip olmaları gerekmektedir. Zira tutum ve davranışları belirleyen, insanların düşünce ve zihniyetleridir. İslâm düşüncesinin de insana ve topluma kazandırmak istediği şeyleri, iyi ve güzel tutum ve davranışlardır.⁶⁵

Öte yandan gerek sevgili Peygamberimizden aktarılan hadislerden gerekse sahabenin uygulamaları ışığında İslâm alimleri nasıl bir komşu olmamız gerektiğini şöyle bildirmektedir: “Komşumuz borç veya ödünç bir şey isteyince imkânımız varsa verelim. Bizden yardım isteyince yardımlarına koşalım. Hastalanınca ziyaret edelim. Maddî sıkıntıya düştüklerinde onları gözetelim. Mutlu günlerinde sevincine, kederli günlerinde üzüntüsüne ortak olalım. Ölüm hadisesi gerçekleştiğinde teçhiz ve tekfin işlemlerinde yardımcı olalım, cenaze namazlarını kılıp, defin için kabristana gidelim ve

⁶² Buhari, *Edeb*,32. Muhammed b. Abdullah el-Hakim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut, 1990, II, 526.

⁶³ Ebu Davud, *Edeb*,122-123; Tirmizi, *Birr*, 28.

⁶⁴ Maun,107/4-7.

⁶⁵ Aydoğan, *a.g.m*, s, 115.

evlerine gidip taziyede bulunalım. İzni olmadan evlerinin cephesini kapatacak yanlış bir anlaşmadan sakınelım. Komşumuzun maddî durumu iyi değilse yemek yaptığımız zaman onlara da ikramda bulunalım. Çocuklarımızı komşumuzun çocuğunda bulunmayan ve gördüğünde arzusunu çekecek şeylerle dışarıya göndermeyelim.”

Günümüzde zayıflayan komşuluk ilişkilerinin yeniden güçlendirilmesi açısından Kur'an-ı Kerimin ortaya koyduğu ayetler ve Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri ile sahabenin bu konudaki uygulamaları anlamlı ve önemli bir boyut taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Şehirleşme, sosyal bir olgudur. Tarih boyunca dünyanın hemen her yerinde irili ufaklı şehirler kurulmuştur. Son yüzyıla kadar insanlığın büyük çoğunluğu köy ve kırsal alanda ve tarıma bağlı olarak hayatını devam ettirmiştir. Ancak Batı dünyasında özellikle Rönesans, Reform hareketleri ve Sanayi Devrimiyle birlikte şehirleşme hız kazanmıştır. Bu süreç batı toplumları üzerinde etkili olduğu gibi, dünyanın diğer ülkeleri üzerinde de etkili olmaktadır. Şehirleşmenin en önemli sebeplerinden birisi iyi imkânlarla sahip olma ve daha iyi şartlarda hayat şartlarını elde etme çabası olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü şehir, doğal olarak bir takım imkânları beraberinde getirmektedir. Köy ve kır ortamında ise bu imkânlar şehirler kadar gelişmiş değildir.

Hatta köy ortamında belli bir imkânı elde edenler şehirde yaşamayı tercih etmektedirler. Köyü ise yaz aylarında tatil yapmak ve oradaki tarım ürünlerini hasat etmek amaçlı kullanılmaktadırlar. Bugün sağlık, eğitim ve konfor açısından şehrin sunduğu imkânları kırsal ortamda bulmak mümkün değildir. Aynı zamanda şehirler, sanayi ve ticaret alanları olduğu için, iş imkânı bulma ve geçim sağlama bakımından da daha avantajlı gözükmektedir.

Şehir hayatı maddî açıdan bir takım imkânlar sağlamakla beraber, sosyal ve ahlakî anlamda da bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Her şeyden önce şehir hayatı, insanı bireyselliğe ve yalnızlığa götürmektedir. Çünkü bireysellik şehirleşmenin kaçınılmaz bir sonucudur. Zira şehir hayatında çok farklı ırktan, kültürden, dinden ve mezhepten insanlar yaşamaktadır. Bunun tabii neticesi olarak da bu insanlar birbirlerini yakından tanımamaktadırlar. Yakından tanımamak ise ilişkilerde belli bir mesafe koymaya neden olmaktadır. Çünkü aralarında güven duygusu oluşmamakta, dolayısıyla insanların şehir hayatında tanımadıkları ve tanışmadıkları insanlarla sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri sınırlı olmaktadır.

İnsanlar arasında ırk, dil, kültür, din vb. faktörlerin birliği biz duygusunun gelişmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Yani insanlar arasında ne kadar ortak duygu, düşünce ve davranışlar bulunursa o oranda kaynaşma ve dayanışma ortaya çıkmaktadır. Bu duygu ve düşüncenin gelişmediği sosyal ortamlarda ise insanlar arasında ben duygusu etkili olmaktadır. Ben duygusunun etkili olduğu sosyal ortamlarda ise, insanlar genelde, bencil, menfaatçi ve kendi geleceğini her şeyin üzerinde tutan bir durumda olurlar. Böyle ortamlarda samimi ve dayanışmaya dayalı ilişkiler pek fazla gelişmemektedir. Hayatın anlamlılığı ve katlanılabilirliği açısından da böyle ortamlar, insanı yalnızlığa ve yabancılığa götürmektedir. Oysa insan olmak, hayatı diğer insanlarla birlikte ve paylaşımaya dayalı bir çerçevede yaşamayı gerektirmektedir.

Şehirleşme süreci komşuluk ilişkileri üzerinde de etkili olarak, komşuların birbirlerinden habersiz bir şekilde yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durumu bütünüyle böyle bir genellemeye tabi tutmak doğru olmasa da, yaşanan ve tecrübe edilen sosyal gerçeklik, şehirleşme sürecinde komşuluk ilişkilerinin önemli ölçüde zayıfladığını göstermektedir. Şehir hayatında kesin bir ayrımı olmamakla beraber, aileler genelde kendi sosyal, kültürel ve ekonomik imkânlarına uygun semt ve bölgelerde yaşamaktadırlar. Sosyal ilişkiler de doğal olarak bu çerçevede

gelişmektedir. Şehir hayatındaki apartman ve site yaşantısı insanları ve aileleri bir anlamda soyutlamakta ve kendi dünyalarına hapsetmektedir. Her ne kadar insanlar aynı mekânı paylaşıyor olsalar da, sosyal ve kültürel anlamda birbirlerine bir hayli uzakta yaşamaktadırlar. Bu durum, bir tezat olarak ortaya çıkmaktadır. Zira mekân anlamında birbirine yakın insanların, sosyal ve kültürel anlamda da yakın olmaları beklenmektedir. Ne var ki şehir hayatında komşuluk ilişkileri bu çerçevede gelişmemektedir. Özellikle büyük şehirlerde apartman ve sitelerde aileler birbirlerinden habersiz bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Komşuların birbirleriyle yakınlaşma ve dayanışmalarında İslâm'ın ortaya koyduğu öğretiler ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına her zamandan daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de yakın ve uzak komşu tanımlaması yapılarak onlara iyilikte bulunulması tavsiye edilmektedir. Bununla beraber Hz. Peygamber de, Cebraîl'in kendisine devamlı komşuluğu tavsiye ettiğini hatta bu tavsiyeden Hz. Peygamber, komşunun komşuya mirasçı kılınacağını zannettiğini ifade etmektedir.

Hz. Peygamber, gerek söz gerek takrir gerekse uygulamalarıyla komşuluk ilişkilerine büyük önem vermiştir. O'nun ortaya koyduğu komşuluk örneği bugün her günden daha fazla anlamlılığını ve geçerliliğini sürdürmektedir. Hatta komşuluk ilişkilerinin sağlam bir temele oturması anlamında O'nun söz, fiil ve takrirlerine büyük ihtiyaç bulunmaktadır. Bugün uzaklaşan, yabancılaşan ve yalnızlaşan insan ve aileler için Hz. Peygamberin komşuluk örneği önemli bir model sunmaktadır. Bu model, komşular arasındaki uzaklaşmayı ve yabancılığı ortadan kaldıracağı gibi onların arasında kurulacak sevgi, saygı ve hoşgörünün de temellerini oluşturacaktır. Hatta karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmaya sebep olacaktır. Zira Hz. Peygamber, diğer alanlarda olduğu gibi komşuluk ilişkileri bağlamında da insanlığın önünde eskimeyen yeni bir örneklik oluşturmaktadır.

Bugün modern insanın en çok ihtiyaç duyduğu şey, sevgi, merhamet, özveri yardımlaşma ve dayanışma duygusudur. Böylece insane, dolayısıyla aileler yalnızlıklarını ve yabancılıklarını unutarak, birlikte olduklarının farkına varabilirler. Bunun sağlanabilmesi, ancak sözkonusu duyguların topluma yeniden kazandırılmasıyla yani İslâm'ın her konuda olduğu gibi komşuluk konusundaki öğretilerinin yeniden gündeme taşınmasıyla gerçekleşebilir. Bunun yolu da, diğer faktörlerle beraber, İslâm dininin ortaya koyduğu insanı, aileyi ve komşuyu dolayısıyla diğer toplum bireylerini sevmeye ve onlara değer vermekle gerçekleşebilir.

Modern dünyada unutulmuş insan ve komşuluk ilişkilerinin yeniden canlandırılması ve hayata geçirilmesi bağlamında İslâm dininin öğretileri ve tavsiyeleri, bunların insanlığın yeniden hayat bulması anlamına gelmektedir. İslâm dini hayata bir bütün olarak bakmakta ve insan, toplum ve evren arasında dengeye dayalı bir hayat tarzını tavsiye etmektedir. Komşuluk ilişkileri de hayatta önemli bir yere karşılık gelmektedir. Ancak modern dünyada bu ilişki büyük oranda zedelenmiş ve zayıflamıştır. Zedelenen ve zayıflayan bu ilişkinin yeniden tesisi ve derinleştirilmesi anlamında, İslâm dininin tavsiyeleri hem öğretici hem de kuşatıcı bir boyut taşımaktadır.

Kırsal bölgelerden büyük şehirlere göç ederek yerleşen insanlar, bir anda kendilerinin yalnızlaştığını, yabancılaştığını ve ötekileştiğini hisseder. Kendilerine yardım edecek, derdiyle dertlenecek yalnızlığını giderecek birilerine ihtiyaç duyar. Bunu bulamayınca yalnızlığın vermiş olduğu duyguyla tanıdık kimselerin yokluğundan da cesaret alarak bazı yanlış davranışlarda bulunabilir. Büyük şehirlerde toplumun can ve mal güvenliğini tehdit eden hırsızlık, kapkaççılık ve benzeri olayların altında hep bu duygular yatmaktadır. İşte bu gibi durumlarda büyük şehirlerde kurulmuş olan yerel dernek ve vakıflara büyük görevler düşmektedir.

Öncelikle bu insanlara yalnız olmadıkları hissi ve biz duygusu kazandırılmaya yönelik çabalar sarf edilmelidir. Dinî, millî ve yerel bazı manevî değerlerin kuvvetlenmesi için çalışmalar yapılmalı, senenin belli bazı gün ve gecelerinde belli aralıklarla bu insanlar bir araya getirilmelidir. Böylece bu insanlar boşlukta kaldıklarında yapabilecekleri ihtimali olan bazı yanlış davranışlardan da uzaklaştırmış oluruz. Büyük şehirlerde kurulmuş olan yerel dernek ve vakıflar aracılığıyla gerek maddî, gerek manevî yardıma ihtiyacı olan kişilerle yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olunmalıdır.

Devletin diğer ilgili kuruluşları da şehire göçeden insanların, sosyo-kültürel ve dini yapılarını göz önünde bulundurarak onlara her türlü maddî ve manevî yardımlarda bulunulmalıdır. Şehir hayatında kendi özdeğerlerinden uzaklaşan insanlara İslâm'ın bu temel değerleri öğretilmelidir.

Yapılması gereken önemli işlerden birisi de, gerek devletin ilgili kamu kuruluşlarının, gerekse şehir planlayıcılarının, şehir yapılanması konusunda yeniden yapılanma hususunda çaba sarf etmeleridir. Örneğin siteler oluştururken ortak sosyal yapılar (havuz, spor alanları vb...) oluşturdukları gibi ortak dini mekân ve alanlar (mescid, ortak bayramlaşma veya ortak kullanım yerleri) da oluşturulmalıdır. Böylece hiç değilse belirli bazı gün ve gecelerde bir araya gelmeleri sağlanmalıdır. Gelmeyenlerin niçin gelemedikleri araştırılmalı ve bir problem varsa ortak bir yardımlaşma ile çözülmelidir.

Hiz. Peygamberin şu hadisi daima bize yol gösterici ışık olmalıdır. Hiz. Peygamber:

"Zalim olsun mazlum olsun Müslüman kardeşine yardım et." diye buyurunca sahabeden birisi; "Ya Resullah mazluma yardım edelim de zalim olana nasıl yardım edelim?" diye sordu. Hiz. Peygamber: "Zalime yardım onu zulüm etmekten alıkoymaktır"⁶⁶ buyurdu.

Kısacası bütün alanlarda olduğu gibi yalnızlaşan, yabancılaşan, bireyselleşen, bencilleşen insanların bu durumdan kurtulabilmesi için İslâm'ın hayat veren öğretilerini kılavuz edinmesi gerektiği kanaatındayım. Çünkü insanlığın kurtuluşu ve mutluluğu ancak söz konusu İslâmî temel değerlerin ve öğretilerin insanlığakazandırılması ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan**, Ali, Şehirleşme Sürecinde Komşuluk ilişkileri ve İslâm, *Diyanet İlmî Dergi*, 2009, cilt: XLV, sayı: 3.
- el-Askalanî**, İbn Hacer, *Fethu'l Barî bi Şerhi'l Sahihî Buharî*, thk, Muhibuddin el-Hatib, Mektebetu's Selefiyye, 1407.
- Ateş**, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuk Yayınları, İstanbul, 1995.
- Buharî**, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buharî Çağrı Yayınları*, İstanbul, 1992. -----, *Edebu'l-Müfred*, Mısır, 2003.
- Çelik**, Celalettin, *Şehirleşme ve Din*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2002.
- Darimi**, Ebu Muhammed Abdullah, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Doğan**, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Derzeze**, İzzet, *et-Tefsiru'l Hadis*, çev, Mustafa Altınkaya, Ekin Yayınları, İstanbul, 1997.
- Ebu Davud**, Süleyman b. el-Eşas, *Sünen-i Ebi Davud*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- el-Hakim**, Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek ala's Sahiheyn*, Beyrut, 1990.
- Havva**, Said, *el-Esas Fi't-Tefsir*, çev. Beşir Eryarsoy-Harun Ünal, Şamil Yayınları, İstanbul, 1989.
- İbn Hacer** el-Heysemi, Muraduddin Ali b. Ebibekr, *Mecmeu'z Zevaid ve Menbeu'l Fevaid*, Beyrut, 1988.

⁶⁶ Muhammed b. İsmail el-Buharî, *Sahihu'l Buharî*, thk, Muhibbu'ddin el-Hatib, Kahire, 1400, No: 2443.

- İbn Hanbel**, Ahmed, *el-Müsned*, thk, Nasıruddin Elbanî, Beyrut, 1400.
- İbn Haldun**, *Mukaddime*, çev. H. Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul, 2004.
- İbn Kesir**, el-Hafız, İmaduddin Ebu'l Fida, İsmail b. Kesir, *Tefsiru'l Kur'an'il Azîm* Beyrut, 1982.
- İbn Mace**, Abdullah b. Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kurtubi**, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Camiu'l Ahkami'l Kur'an*, el-Mektebetu't-Tevkiyye, Kahire, 2012.
- Kutub**, Seyyit, *Fizilali'l Kur'an*, çev. komisyon, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- Malik** b. Enes, *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Martindale**, Don, "Şehir Kuramı" *Şehir ve Cemiyetler*, Haz. A. Aydoğan İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Martindale** "Önsöz", Max Weber, Şehir çev. M. Ceylan Bakış Yayınları İstanbul, 2000.
- Mevduđi**, *Tefhimu'l Kur'an*, çev. Kurul, İnsan Yayınları, Yeni Şafak Kültür Hediyesi, İstanbul, 1996.
- Müslim**, Ebu'l Hüseyin Muslim b. Haccac, *Sahihu'l-Muslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Nevevi**, Riyazu's Salihin Tercüme ve Şerhi, Erkam Yayınları, İstanbul, 1997.
- Nesai**, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- es-Sabunî**, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasir*, çev. Nedim Yılmaz, Sadreddin Gümüş, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Tirmizi**, Sünen, Ebu'l İsa Muhammed b. İsa, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Türkdoğan**, Orhan, *Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996.
- Yazır**, Elmalılı Muhammed Hamdi Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, , Trs.
- Zebidî**, Zeynuddin Ahmed (ö.893/1488), *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, çev. Ahmet Naim-Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976.